

Kinneulle – berget som föddes ur havet

Författare: Conny Liljenberg

Kinneulle är ett av Västergötlands platåberg, 306 m. ö. h. Det är uppbyggt av flera lager sedimentära bergarter. Kinneulles berglager består egentligen av gammal havsbotten. Berget bildades för 500 – 400 miljoner år sedan, när den landmassa som nu är Sverige låg under havsytan. Sand, lera och slam från floder samlades på botten tillsammans med döda växter och djur. Under årmiljonernas lopp pressades dessa lager alltmer samman hårdnade och förstenades.

Till elementär västgötsk allmänbildning hör den till synes kryptiska minneskoden USA KL 3. Tecknen var första bokstaven för vart och ett av lagren i de västgötska platåbergen: Urberg, Sandsten, Alunskiffer, Kalksten, Lerskiffer och Trapp (diabas).

Om man följer lagerserien nerifrån Väneren och upp mot högkullen kan man nere vid Vänerens strandnivå se urberget som består av gnejs. På urbergsplattan reser sig ett cirka 34 meter tjockt lager av ofta kvartsrik sandsten. Den har idag en stor utbredning och löper med få undantag runt Kinneulle. Denna sandsten har i århundraden brutits till byggnadssten. Många av traktens kyrkor är uppförda av detta material.

Sedan följer det 21 m tjocka alunskifferlagret. Lagret är mycket rikt på fossil. Man kan här tala om massförekomst av fossil. Då alunskiffern vittrar ger den upphov till bördiga jordar. På detta lager vid bergets västsida ligger ett pärlband av ståtliga herrgårdar (säterier) som funnits här sedan medeltiden. Alunskifferlagret är mycket rikt på inlagrade organismer som idag återfinns i form av kolväten. Det organiska materialet härrör troligen dels från djurs mjukdelar dels från alger. Lagret är så rikt att man utvunnit brännolja ur skiktet. Under andra världskriget då vårt land på grund av avspärningar led brist på brännolja framtogs olja ur skiffern i destillationsugnar, att användas av flottans fartyg vid eventuellt behov. Man har även använt denna skiffer som bränsle för att framställa bränd kalk.

Nästa skikt i lagerserien är den likaledes fossilrika kalkstenen. Detta lager utgör tillsammans med sandstenen det skikt som ytmässigt har den största utbredningen på berget. Det är cirka 50 m tjockt. Dess ursprung är sannolikt korallrev och andra marina djur med kalkrika skelett och skal. Kalkstenen har brutits i århundraden och använts till murbruk, jordförbättringsmedel och som byggnadsmaterial.

Därefter följer ett fossilförande lager av lerskiffer.

De sedimentära bergarterna – sandstenen, alunskiffern, kalkstenen och lerskiffern – har haft en mycket större utbredning längre tillbaka i tiden. De har dock vittrat och nötts bort överallt utom på Kinneulle och de andra västgötska platåbergen. Anledningen är att platåbergen högst upp täcks av ett lager stelnad magma så kallad trapp eller diabas.

Exkursionspunkt 1: Husaby/Kinneulle

Denna vulkaniska bergart trängde upp ur jordens inre för cirka 280 miljoner år sedan. Den är mycket hård och har skyddat de underliggande lagren från att brytas ned.

Kinneulles nuvarande utseende är också präglad av den senaste istiden som bl. annat tillfört åsar (drumliner) bestående av morängrus. Isen, med en tjocklek av cirka 3 km, har rört sig som en hyvel över landskapet och dragit med sig både löst material och material som den skrapat loss ur berggrunden.

Naturvärdena i Kinneulles lövskogar, barrskogar och betesmarker är exceptionellt höga. På berget finns stora arealer av värdefulla naturtyper som ädellövskogar, hagmarker med mycket gamla lövträd, betade kalkgräsmarker och granskog på kalkgrund. Det leder till ett rikt växt- och djurliv med ett stort antal sällsynta arter. Stora delar av Kinneulle har blivit naturreservat, för närvarande ett tjugotal. Kinneulle har utsetts till ett Natura 2000-område av EU.

På det bördiga alunskifferlagret och sandstenslagret finns lundvegetation speciellt omkring Kinneulles herrgårdar. Här finns många stora, mycket gamla ekar och andra ädellövträd. Tusentals olika arter lever på och i dessa träd. I skogsreservaten vid Vänerstranden växer gamla grova tallar uppskattade av rovfåglar för bobyggnad.

På kalkstensmarkerna varierar jordlagrets tjocklek och fuktighetsgrad. Detta leder till en mängd olika miljöer som skapar förutsättningar för många arter att konkurrera och genomföra sin livscykel. Kalkstensplatån karakteriseras av vidsträckt öppna delar ofta med tunt jordtäckte och som varit betesmarker i tusentals år. På vissa håll består jordlagret endast av ett tunt lager vittringsgrus och här och var går kalkberget i dagen. Denna speciella miljö – alvar – är en mycket ovanlig naturtyp. Här återfinns det största alvarområdet på svenskt fastland i naturreservatet Österplana hed och vall. Här växer arter som är anpassade till att leva i de hårda villkoren som råder. Perioder av svår torka följs av översvämning och på vintern uppfrysningfenomen.

Överst på berget, högkullen, växte fordom rikligt med ek numera dock barrskog.

Ett något spektakulärt inslag på Kinneulle är förekomsten av dovhjort. Från att ett fåtal djur inplanterades på 40-talet uppgår populationen idag till cirka 2500 individer. De har hela tiden varit mycket stationära.

Avslutningsvis, det mest speciella med Kinneulle är nog de stora betesmarkerna på kalkplatån vilket leder till den speciella floran där samt ädellövskogarna och beteshagarna med grova gamla lövträd på bergets västsida.

Conny Liljenberg